

БЕНЦАМИН ФРАНКЛИН
ИНКОГНИТО МЕЂУ СРБИМА:
НОВА МАСКА ЈОАКИМА ВУЈИЋА

Дело Јоакима Вујића „Истино и веројатно средство обогатити се и своју кесу пунити“ (Будим, 1829) досад је било слабо примећено у српској историји књиге и књижевности. Установљено је, међутим, да оно није оригинално, него да представља превод чувеног дела Бенџамина Франклина „Father Abraham’s Speech“, познатијег као „The Way to Wealth“, преведеног дотад на велики број светских језика. Рад се бави и присуством Франклина у српској култури 19. века.

Као што не знамо који је Србин могао први стићи на тло Новог континента, тако не знамо ни ко је први могао чути за њега. Свакако је то морао бити неко од оних писмених који је на нематерњем језику умео прочитати у каквој европској књизи прве извештаје о чудноватом проналаску те тобожње Индије. А кад су Срби могли о томе сусрести коју реч на својем језику, биће лакше установити, као и ко је био тај пионир који је то саопштио својим једноплеменицима. У овом тексту то нећемо покушавати да решимо, јер ћемо се бавити једном важном личношћу америчке историје, која је касније – силом развоја тока историјских збивања – постала од значаја и за светску, и тако ушла и у нашу културну орбиту; тачније, не самом личношћу, него чудним путевима којим је стигла до нашег видика. Наравно, у целом 18. и највећем делу 19. века та новонастајућа цивилизација Србима није могла бити у средишту пажње, просто зато што ће довољну политичку и културну специфичну тежину на глобалном нивоу она достићи тек у 20. веку. Чак ни таква колонијална сила као што је Енглеска, у време кад су се информације спорије преносиле и самим тим имале другачију важност, није имала значајнији утицај на српску културу нити је много представљала у свести наше заједнице тог времена. Њен хоризонт је био на првом месту средњоевропски – углавном германски, и у исто време источни – руски. Прве вести о збивањима и културним токовима у остатку света пролазиће пре свега преко ова два посредника, два такорећи филтера. Срби ће до

Америке пловити још дуго.¹ Тада је било немогуће замислити да ће та егзотична, тајновита земља чукунунуцима значити толико много, рекло би се – чак и превише.

Колико год да су српске културне везе са Европом тог доба испитиване подробно преко дела наших најзнатнијих стваралаца, опет нам чешће недостају вести о ваневропским везама, макар и оним из друге руке. Како ствари стоје, могућа су значајна изненађења, или барем информације о нечему на шта није обраћана пажња, а све би то било важно за успостављање слике развоја српског културног профила 18. и 19. столећа. Овде треба додати ради подсећања да су ондашњи обичаји културних трансмисија били другачији: није се подразумевало, као данас, да се информације преносе у изворном облику. То се најпре тицало оригиналног ауторског идентитета, а потом и самог садржаја који се кани пренети. Зна се да су изворни идентитети понекад изостављани, пре него намерно скривани, најпре због недостатка обавезујуће свести о значају идентификације: она је сматрана често за секундарну категорију, а настојало се пре свега на садржају као функционалном елементу преноса естетске или практичне информације. С друге стране, ни садржај сам по себи није био недодирљива категорија: навика времена, не само код Срба (и то смо преузели), налагала је слободно, утилитарно или стваралачко одношење према изворнику. Он је имао, у условима преношења из једне културне матрице у другу, вредност не толико сам по себи, колико по могућностима које му се вољом и визијом преносиоца пружају у његовој новој средини. Стога се српски писац није осећао спутаним од стране свог оригинала: он му је приступао неоптерећено, трудећи се да пре свега задовољи начело *полезности*, корисности. Та просветитељска нота утицаће пресудно не само на рецепцију других култура, него и на канонизовану интеркултурну праксу код Срба у 18. и 19. веку. Оно што бисмо данас сматрали плагијатом, *ученом крађом*, био је тад легитиман стваралачки чин у очима јавности којој, барем у ширем смислу, није било стало до ауторских права, колико до могућности да се нешто *ново, корисно* прочита на српском.

Тако смо остали ускраћени и за понека знања наслућена у овом уводу, а то је удео америчких аутора на сцени рађања новог српског читаоца.

¹ Али зато, кад се буду ње коначно дочепали, сместиће је одмах, у складу са својим разбарушеним самодоживљавањем, у своје каруце. Па се тако могло повише од шале, а нешто и озбиљски, певати:

„Чика Пера јаше коња бела,
За њим иде Америка цела.“

(Чика Пера је, наравно, краљ Петар). И потом мангупски додавати, на развалинама једног царства пропалог у Првом светском рату, у банатском падежу:

„Александер јаше коња вранца,
а цар Вилхем јаше на магарца.“

Иако су овде потребна опсежнија истраживања, храбро се одлучујем да испитам, колико је засад могуће, случај једне од најпопуларнијих личности америчке ране историје, тачније оног времена које савременим Американцима служи као темељ колективног идентитета, времена стварања нове нације, нове демократије, која ће дуго словити као узор чак и многима међу Европљанима. Ради се о ономе ког популарно знамо као човека са змајем који је измислио громобран, у ствари – о државнику, писцу, економисти, реформатору, научнику, политичару Бенџамину Франклину (1706-1790). У ствари, не толико о њему, колико о путевима којим је стигао до Срба, под својим именом или без њега, и о његовим путовођама, од којих макар један спада у сам врх српског нововековног Пантеона: то је Јоаким Вујић, који не престаје да нас изненађује, својом склоношћу ка скривању и мистификацији, као и способношћу да нас *post mortem* неочекивано обрадује и у трећем миленијуму.

Најпре покушајмо, према пронађеним подацима, сачинити хронолошки преглед како је велики Американац улазио у видик српског читаоца.² Колико ми је досад познато, први српски спомен Франклина везан је, треба ли рећи, за једног од највећих научника српске историје, Атанасија Стојковића (1773-1832). У другој части своје за нас епохалне тротомне *Фисике* (Будим 1801-1803), на самом њеном крају, у додатку насловљеном *О електрическој и магнетическој материји*, од свих научника који су се бавили оном првом, спомиње поименце само Франклина, не улазећи ипак, због структуре саме те књиге, посебно у разматрање његовог рада.

Франклин Американац, а после њега различни други, примечаније сотворили јесу да једна железна мотка сама от себе електрическом постане, ако се у времја грмљавине на електрическо какво тело тако забоду, да у ваздуху слободна, и управо стојит... Јестество грома и грмљавине могло се сад много легше дознати, а и способ се открио којим се може зданије, дом, церков, палата, от громава удара безопасним сотворити.³

Међутим, ускоро ће и то учинити, али не на српском језику и не на српском етничком простору. Отишавши, наиме, убрзо потом у царску Русију, почео је с професуром на универзитету, а самим тим и са активнијим и функционалнијим бављењем науком, у средини која је за то тада очигледно била зрелија и пријемчивија. Далеко од српског подручја,

² Франклин је присутан у Европи од самих својих књижевних почетака, јер је, стигавши у Лондон крајем 1724. и запосливши се у штампарији, већ 1725. објавио тамо једну своју расправицу. Дела настала касније у Америци објављују се на старом континенту у оригиналу или у преводу релативно брзо. О томе: P. L. Ford, *Franklin Bibliography: a list of books written by, or relating to Benjamin Franklin*, Brooklyn, 1889.

³ А. Стојковић, *Фисика*, Будим 1802, 325.

нажалост и од српских интелектуалних кретања, Стојковић се подробније позабавио природним наукама, у широком спектру карактеристичном за предмодерно доба. Испитујући, на самом почетку своје руске каријере, феномен електрицитета, као и практично питање заштите од грома, он је сажео у једној књизи дотадашња знања о томе, очигледно на темељу широког познавања релевантне литературе. Књига се појавила 1810. године у Харкову, месту његовог професорског службовања, под руским називом *О предохранении себя от ударов молнии во всех случаях жизни*.⁴ На неколико места у њој, резимирајући савремена достигнућа, набрајајући имена тада познатих научника, он разматра експерименте и обрађује рад америчког научника, зовући га и „велики Франклин“.⁵ Тако су руски студенти и руска научна заједница из уста српског научника подробно могли слушати (наравно, не знам да ли је Стојковић био у томе први или не) на свом језику о имену које је до данас сачувало своје стално место у историји науке; Срби ће још морати мало причекати.

Ови први помени Франклина утолико су важнији јер се тичу његовог научног рада, а не његових бројних популарних написа упућених тзв. обичном читаоцу, који би били пријемчивији за још увек недовољно изграђен аудиторијум. Кад се, према тренутним сазнањима, први оригиналан Франклинов текст (под његовим именом) појави на српском језику, он ће управо потицати из корпуса тих популарних, просветитељски интонираних, баш онако како је у доситејевској традицији Србима и требало, ради забаве и користи. Тај текст, обимом скроман али значењем ефектан, српској јавности понудиће др Јован Стејић (1803-1853), ћеџим кнеза Милоша, у оно доба вредан и знатан културни делатник, са приличним књижевним (у најширем смислу) континуитетом, што није била свагдашња ствар међу Србима. Дошавши у ондашњу Србију као један од бројних пречанских Срба, дао се на то да своје образовање, и то не само оно егзактно лекарско, већ и опште хуманистичко, понуди свом народу на корист. Први плод биће трећи том његове серије *Забаве за разум и срце* под засебним насловом *Сабор истине и науке* (1832), један

⁴ Ево и како се Стојковић, у складу са ондашњим обичајима, помпезно потписао, сажимајући дотадашњу каријеру у идентификацији свог ауторства на насловној страни (написано оригиналним правописом): О предохранении себя от ударов молнии во всѣх случаяхъ жизни / издавъ Аѳанасій Стойковичъ, Коллежскій Совѣтникъ, Свободныхъ Наукъ и Философiи Докторъ, Императорскаго Харьковского Университета Умозрительной и Опытной Физики Профессоръ Публичный Ординарный, Императорской С. Петербургской Академии наукъ, Королевскихъ ученыхъ Обществъ наукъ Геттингскаго, Прагскаго и Варшавскаго, Естествоиспытательныхъ, Императорскаго Московскаго и Енскаго, Московскаго соревнованiя Врачебныхъ и Физическихъ наукъ и С. Петербургскаго Вольнаго Экономическаго Общества Членъ.

Колико знам, у Србији се ова књига, која износи укупно преко 300 страна велике осмине, може наћи у Библиотеци Српске патријаршије.

⁵ Исто, 169.

од типичних зборника свог доба, у којима се сабирало лепо и корисно из свих могућих области људског стваралаштва, без икаквих тематских ограничења. Идеја је била да се на једном месту скупи све оно што просечном Србину треба, слично као у календарима, најпродаванијем и најпопуларнијем књижном жанру. Тако се однекуд, у оквиру те антологије, нашао и Бенџамин Франклин. Наиме, Стејић је у свој алманах унео његов изворни текст под насловом *Један аполог*, с напоменом да је „из Франклина“.⁶ Шта је српском читаоцу ово име тад могло значити, није баш извесно; у сваком случају, тешко да му је баш увек морало бити важно да сазнаје изворе оваквих текстова; важна је била поука. Ипак, нама је дужност да покушамо открити оригинал, и како је стигао до преводилачког пера Јована Стејића. Библиографско и књижевно-историјско искуство и знање казују да су наши писци текстове ван германског културног простора често преузимали преко германских посредника; у овом случају та слутња је то оправданија што тада познавање енглеског језика међу Србима постоји на нивоу изузетка, што би значило да је овај текст највероватније преведен баш са немачког, основног језика међукултурне размене у оном ареалу којем припадају образовани Срби. Заиста, међу многим његовим на немачки преведеним текстовима – а подвлачимо да су већ 1780. године Немци имали *Sämmtliche Werke* Бенџамина Франклина, десет година пре његове смрти – пронађен је један са истоветним насловом: *Ein Apolog*.⁷ То је кратка поучна прича о човеку на самрти и његовој визији просветитељског раја, с идејом верске толеранције. Међутим, међу оригиналним Франклиновим делима није било могуће пронаћи одговарајући наслов: искључив разлог је оно што смо већ назвали горе слободним односом према оригиналу, а који је био општеевропска навика. Дobar пример је овај немачки превод: дело се у ствари енглески зове просто *A Tale*, с тим што је по свему судећи оригинално написано на француском под насловом *Conte*, за време Франклиновог амбасадорског службовања у Француској.⁸ Идеја да католик иде у место за католике, лутеран међу лутеране у рају, а да човеку који, по сопственом исповедању, нема никакве друге религије осим човекољубља, сам Свети Петар дозвољава да иде куд жели, морала је бити привлачна у просветитељски

⁶ *Ћдань Апологъ*, Саборъ истине и науке, Београд, 1832, 165-166.

⁷ B. Franklin, *Kleine Schriften meist in der Manier des Zuschauers, nebst seinem Leben*, Weimar, 1794, 73-74 (aus dem englischen von G. Schatz). Подвлачим да сам далеко од идеје да истражујем где се овај текст у немачком преводу први пут могао појавити.

⁸ У енглеским антологијама Франклинових текстова које сам успео пронаћи често се најпре штампа француски оригинал, а потом енглески текст под наведеним насловом, уз напомену “translation“. Јунак приповецице зове се изворно Montesog, док је немачки преводилац нашао за сходно да га назове Jakob. Стејић је то име оставио, претварајући га, наравно, у Јаков.

настројеним европским круговима, па ју је после неких четири деценије у српску средину пресадио и др Стејић.

После неколико година ова поучителна цртица биће за српског читаоца надограђена и биографско-психолошким детаљима из Франклиновог живота. У *Уранији* Димитрија Тирола за 1838. годину појавиће се нешто већи чланак који је саставио један од живописних ликова ондашње српске културне сцене Лазар Зубан, под насловом *Характерическе черте живота Венијамина Франклина*.⁹ Тешко је рећи да ли је овај чланак потпуно оригиналан, или га је Зубан однекуд превео с немачког, не наводећи откуд, као ни да ли је први пут објављен баш у *Уранији*, или је у њој, како се често радило, прештампан с неког другог места. За нас је важно да Бенџамин Франклин улази у обзор српске културе на начин који је тад био за Србе најпријемчивији – у форми и књижном жанру календара. Особито треба подвући како га српски писац?/преводилац?/посрбљивач? лепо, у најдоследнијој посрбљивачко-преводилачкој традицији, истовремено и српској и европској, назива Венијамин, према културном ономастичком обрасцу природеном средини у коју се ово календарско име, пореклом јеврејско, преноси: непознато народном српском животу, могло се тад пронаћи евентуално код неког монаха. Веома цењене морално-биографске цртице из живота великих људи, радо прештампаване и читане, допуњавале су се и код Срба полако ликовима Новог света, а Франклин је био згодан због обиља биографског афористичког материјала погодног за извлачење наравоученија, као и због склоности к моралистичким сентенцама, од којих неке Зубан управо и наводи на крају свог текста.

Ускоро ће тим путем и том линијом интересовања Венијамин Франклин стићи и у биографски жанровски зборник, чувени *Нови Плутарх* проте Јевтимија Ивановића (1773-1849). У трећем тому тог дела Ивановић је објавио чланак *Франклин: рођен л. 1706*,¹⁰ очигледно састављен према мноштву текстова о њему који круже Европом већ барем пола века. И он је компонован у духу потреба времена: биографски део, у којем је Ивановић побројао најважније доприносе Франклина свету, уз наглашавање оних научних,¹¹ допуњен је и етичко-психолошким портретом његовог лика.

⁹Л. Зубан, *Характерическе черте живота Венијамина Франклина*, Уранија : за годину 1838, Београд, [1837], 108-114.

¹⁰Е. Ивановић, *Франклинъ рођенъ л. 1706*, Новый Плутархъ или Краткое описаніе славны людїи свїю народа одъ древны времена до данасъ, 3. часть, Нови Сад, 1840, 33-37.

¹¹„У физики је он изнашао како би се могли од грома сохранити, и електрическога змаја. Он је кушао срећу не би ли могао изјаснити својство северне светлости. Он је начинио такову пећ, која мало дрва требајује. Он је армонику довео у боље совершенство, но није њу изнашао“. Исто, 36.

Тијом јасностију прозreo је његов бистри дух сва одношенија живота човеческога у малом и великом состојанију, не скрећајући никада од праве стазе ко истини. Његово благородно срце обузето је било благом свега рода човеческога. Не пуштајући се у замршене бесплезне послове. Изабрао је за се такви мудри начин живљења који ће на веки примером свима бити моћи. Нико није умео тако као он развити ползу благодравија и то обратити у дужност пријатељства и опште љубови на полезно употребљеније времена, на срећу благодјанија, колико је нужно сопствену ползу сојединити са општом, колико је полезно трудољубије, какво блаженство уживамо ми од узајимног пријатељског обрашченија. Нема ништа красније него читати његове причте старог Енриха или мудрост доброга Рихарда, што је печатао у Филаделфији л. 1757.¹²

Овај панегирик врлинама, који ипак није био само манир, одјек просветитељске потребе за успостављањем персоналних моралних мерила, коначно је увео Бенџамина Франклина у српску културу као знатну личност нове историје. Комплементарност науке, као новонастајућег божанства, и просвећене политике у Франклиновом делу највише је занимала онај део европског аудиторијума васпитаваног на идејама Француске револуције, и отуд га је и наш (тада митровачки) прота поставио српском као етички и делатни узор.¹³

Не знам да ли је ова хвалоспевна биографија утицала у нечему и на Симу Милутиновића Сарајлију да да свој допринос укључивању Франклина у домаћи културни простор. Он ће у свом стилу испевати и у *Пештанско-будимском скоротечи* 1844. објавити песму *О лицу и духу Франклина*, с поднасловом: „Одривак из *Зубанове Оцаклије*“,¹⁴ где у асиметричном десетерцу хвалоспев подиже до још већих висина: „О ФранкLINE, о Венијамине!...“ Занимљива песничка слика на почетку песме – евокација величине Америке, „исполине“, која парадоксално рађа „већег и од себе“ (Франклина), прелива се у цртање локалног просторног амбијента, који се не може разумети без припомоћи литературе: „Образ ти је до Цар-Славенина, / Тек вас прозор случајни раставља / На лијево до Серб-Карађорђа / У Зубана дивној Оцаклији!“, обраћа се наш поета Франклину. „Образ“, то јест портрет Бенџамина Франклина, стајао је наимае, заједно с портретима Карађорђа, Доситеја („Цар-Славенин“ је

¹² Исто. Запамтимо овог „доброг Рихарда“, јер се овај текст тиче на крају управо њега.

¹³ Један будући велики српски писац је још пре тога добио Франклина као узор: то је Јаков Игњатовић кога је његов татор Сима Игњатовић, терајући га на занат, тешио и да је „славни Венијамин Франклин у младости својој био типографски шегрт“. Овога то нимало није било фасцинирало, напротив, али нам је барем јасно пренео информацију да је Американац тада и међу нама сматран славним.

¹⁴ С. М. С. (С. Милутиновић Сарајлија), *О лицу и духу Франклина: (одривак из Зубанове Оцаклије)*, Пештанско-будимскиј скоротеча, год. 3, бр. 29, 1844, 165-166. Иначе, овај планирани спев *Зубанова оцаклија* Сарајлија никад није штампао у целини.

очигледно руски император), итд. у дому горепомињаног Лазе Зубана, у његовој београдској кући прозваној „оцаклија“, где се у то доба скупљало занимљиво београдско друштво, а Лаза Зубан, упркос свом меленачком пореклу и својој образованости, гуслао.¹⁵ Зубанов културни иконостас на којем је био и Франклинов лик (за ондашњу Србију то је морало бити врло егзотично), и вероватно његове приче о Франклину, уколико и сам Сарајлија није, што је сасвим вероватно, на својим путовањима негде наишао на какву његову књигу или биографију (можда и код самог Зубана, који је имао за оно време знатну библиотеку), дале су инспирацију песнику да испоје десетерачку оду америчком великану која, како то код Сарајлије бива, више говори о њему самом но о предмету песме: „... И сваки Србин поштује Франклина,“ кличе он космополитски, верујући да је то заиста баш тако.

Нажалост, још увек су нам недостајала Франклинова дела на српском језику. Онај *Један анолог* је, изгледа, ипак био мање-више случајан инцидент, изабран не због личности писца, него због идеје коју причаца нуди.¹⁶ На прво веће интегрално Франклиново дело објављено као посебна књига српски читалац мораће чекати све до 20. века, то јест до Мијатовићевог превода његове аутобиографије, обogaћене исцрпним преводиочевим предговором.¹⁷ Ако се подсетимо горе реченог да Немци још 1780. године имају његова сабрана дела издата у Дрездену у три тома на око 1600 страна мале осмине,¹⁸ лако је закључити да је српској публици, то јест оном њеном делу који није владао светским језицима, Франклин морао бити добро познат само по чувењу, али не и по сопственим списима, за разлику од европске, код које је било обрнуто, и то још за Франклинова живота!

*

Ипак, да све буде доследно наопако, побринуо се нико други до Јоаким Вујић. Управо је његова заслуга што је, у време кад је још слабо ко од Срба, с изузетком оних упознатих са немачком, француском итд. књижном продукцијом, могао знати за Американца, ипак неколико ње-

¹⁵ В. Стајић, *Исидор Путник*, Гласник Историског друштва у Новом Саду, год. 10, 1937, 230.

¹⁶ Стејићев зборник доживеће још једно издање у Београду након 34 године, прештампаће га Андрија Станковић, и ту ће, наравно, бити и овај Франклинов текст (*Соборъ истине и науке одъ пок. Г. Јована Стеића, быв. начелник. санитар. оделеня при Попечит. Внутрены дела*, Београд, 1866).

¹⁷ *Живот Бенџамина Франклина*, Београд, 1901. (с енглескога превео Чедомил Мијатовић).

¹⁸ В. Franklin, *Sämmtliche Werke*, Dresden, 1780.

гових текстова доспело до српског језика, али без помена правог аутора, тачно у Вујићевом стилу. Ми, наиме, још увек не знамо за све изворе његових књижевних дела, а књижевни историографи су се прилично намучили пролазећи кроз средњоевропску драмску продукцију оног времена како би установили откуд је Вујић узимао предлошке својих позоришних списа. Она друга, за која би се такође могло посумњати да нису изворно његова, још увек нису у правој мери дошла на ред.¹⁹ То се односи и на једно мање познато његово дело под насловом *Истино и веројатно средство обогатити се и своју кесу пунити*, штампано у Будиму 1829.²⁰ Оваква, по наслову барем судећи, популарна издања нису досад много занимала српску науку, јер се нагласак стављао на оно ново и битније, а то је, што се тиче Вујића, развој националног театра, којем је он постављао темеље и као списатељ и као редитељ. Ипак, за раст читалачке публике важна су била баш та популарна, која нису захтевала нарочиту интелектуалну спрему нити већи напор, а могла су уз то бити и од неке практичне користи; те скромне брошурице биле су уз то и јефтине, па су лакше могле стизати до заинтересованих. Није мали број таквих списа које је приредио Јоаким Вујић.

Овде није место расправљати о томе зашто је Вујић скривао, тачније није марио за обелодањивање идентитета изабраног аутора; о томе је речено у уводу овог текста. Тешко би било казати и шта га је руководило при избору грађе за преношење у српску средину, конкретно: шта је био повод за тобожње својеручно састављање књижице под поменутиим називом. Најпре ће бити да се радило о ономе што је горе названо привлачном комбинацијом корисног и забавног, при чему је овај први моме-нат, у овој књижици чији је наслов декларативно економског карактера, овде свакако претежнији као практично поучан и вероватно примењив (уосталом, популарно психологизаторске књиге о вештини богаћења и данас се радо издају и радо читају; круцијална је разлика, међутим, у томе што су тада служиле умножавању читалаштва, док је питање чему служе данас; највероватније као начин *кесу издавача пунити*). Али, свакако није случајно што је одабран баш текст о чијем ће значају и тежини надаље бити речи.

Најпре рецимо откуд се појавила основана сумња у Вујићево ауторство списа *Истино и веројатно средство обогатити се и своју кесу пунити*. На првом месту, искуство с оцем српског театра налагало је опрез при библиографском опхођењу с овим насловом; на другом месту, то је

¹⁹ Скоро је објављен рад о атрибуцији једног вероватно Вујићевог превода: Ж. Војновић, *Ако је Јоаким Вујић заиста превео „Жалостноје возвращење Французовъ изъ Россіе“, ко га је написао?*, Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, књ. 79, 2013, 47-53.

²⁰ Оригиналним правописом наслов је овакав: Јоакима Вуича славно-сербскога списатеља истинно и вѣројатно средство обогатитисе и своју кесу пунити.

предлагало и општије искуство са српским ауторима и њиховим обичајем посрбљавања, анонимног или не; на трећем, осећај шта би могло бити изворно српско, а шта не, могу бити полазиште идеје да се све то некако провери. Као што видимо из наслова у његовом интегралном виду – *Јоакима Вујића ... Истино и веројатно средство...* – публикацију је приписао себи.²¹ Ипак, оставио је један важан траг који буди подозрење. Наиме, први текст од укупно четири од којих се књига састоји, носи овакав наслов и карактеристичан поднаслов: „Стари добри Вуја, или Средство обогатити се : (како предсловије к једном пенсилванском календару)“. Пажњу изазива управо овај у заграду стављен поднаслов. Најпре, очигледно да текст не може бити оригиналан јер, како стоји, потиче из неког страног календара; а потом – тај календар је ништа мање него „пенсилвански“, то јест амерички. У време кад, као што је на почетку речено, Америка и Американци не само просечном, већ и образованом Србину не значе ни изблиза колико ће значити касније, помен неке америчке књиге мора бити помало неочекиван. Већ ово је довољно да човека заголица тајновитост коју Вујић, по свом обичају, носи у својим делима, скривајући али и откривајући ко зна шта. Истраживач, ако је вољан запутити се у историјску библиографску и књижевну прашуму, сад већ нема куд до да покуша проверити и наћи вести о томе јесу ли се у то и у раније доба у реченој Пенсилванији штампали икакви календари; па ако јесу, требало би пронаћи међу њима прави наслов, а онда и тај поменути предговор, и то у ко зна којем броју, што практично изгледа немогуће: како доћи до њих? Тражење игле у пласту сена ипак не мора понекад бити сасвим узалудан посао. Претпостављајући на основу искуства да поменуто „предсловије“ није стигло директно из Америке, непосредно из енглеског језика, него највероватније преко каквог немачког посредника, истраживач неће лакомислено и надобудно поћи онако неприпремљен одмах преко океана, него ипак најпре у прво суседство, можда Беч, или Лајпциг, где сигурно има оних који су боље обавештени, силом свог културног положаја и капацитета, шта се збива с америчким књигама, па можда чак и пенсилванијским календарима.

Осећање да се иза ове мистерије крије много више него што нам на први поглед нуди сам Вујићев текст одвело ме је стога право у цветајућу цивилизацију немачке преводне књижевности. Кључне речи за којима се морало трагати биле су „Пенсилванија“ и „календар“, све у нади да је Вујић барем горепоменути поднаслов превео мање или више дословно, и да ће се и на немачком наћи какав сличан, контрареверзибилно замишљен према овом српском; у сам наслов нисмо се могли поуздати, јер „стари

²¹ Тако је Вујић учинио и у аутобиблиографском делу својег *Животоописанија*, где овај наслов наводи као *Вуича Средство обогатити се, и своју Кесу пунити* (видети: Ј. Вујић, *Животоописаније и чрезвичайна нѣгова приключенія*, Карловац, 1833, 431).

добри Вуја“ не даје ни изблиза толико поузданих слутњи о свом могућем немачком предлошку: иза посрбљеног Вује могло је стајати било које име, немачко, или енглеско... Прегледање електронских база европских библиотека (мада, за овакав посао боље би пристајали пољопривредни изрази: прекопавање и преоравање) није, из разумљивих разлога, давало резултата: наиме, због малог обима овог текста, слутнио сам да можда и није објављиван као самостална публикација, него вероватно у оквиру неких већих, а ако је тако, онда је слаба вајда од тражења неког неидентификованог поднаслова...²² Ту међутим на сцену ступају базе пуног текста, као и све више нарастајућа маса дигитализованог штампаног материјала, при чему је један део свакако прошао и третман такозваног оптичког препознавања, који омогућава претварање слике у активно претражив текст. У шуми милијарди и милијарди речи тако су једино и могле бити пронађене оне две које смо узели за кључне. У једном тренутку, у једној књизи, нашле су се толико близу да сам поверовао како сам нашао оно што сам тражио, у оквиру наслова једног несамосталног поглавља који је гласио овако: *Das Mittel reich zu werden, deutlich in der Vorrede eines alten Pensylvanischen Kalenders, betitelt: der arme wohlhabend gewordene Richard, gezeigt*. Овде се налазило све што је засад било потребно: „предговор“, „пенсилванијски“, „календар“, али на срећу и „начин богаћења“: ово последње се сретно поклопило с другим делом Вујићевог наслова „средство обогатити се“. Поређење, затим, немачког и Вујићевог текста посведочило је потпуно подударање. Дакле, изворник је нађен, још само да дођемо до насловне стране и установимо аутора овог упутства за стицање богатства. Изненађење је било огромно: на насловној страни стајало је име никог другог до Бенџамина Франклина.²³ А Вујић, колико намучити, толико је умео и обрадовати својим неочекиваним избором, којим је светски прослављеног Американца, мада под маском, сместио у српску средину.

Ипак, то је било тек пола пута. Треба наћи и оригинални текст, што не мора бити лако: ко ли би у Франклиновом оригиналу могао бити тај „*arme wohlhabend gewordene Richard*“? Савесни немачки преводилац и

²² У оваквим случајевима веома помаже искуство учествовања у изради електронских база и националних библиографија, јер постаје много јасније који се подаје, на који начин и у којем обиму уносе у библиографски опис неке публикације. Ако бисмо претпоставили да је оно што тражимо објављено као самостална публикација, шансе да ће се нешто пронаћи преко кључних речи постају реалне. Међутим, ако тражимо наслове/текстове објављене у зборнику који има извесно сасвим другачији наслов, оне се веома смањују. Ако колеге у некој библиотеци нису извршили компликовану и заморну аналитичку обраду зборника, постају чак и минималне.

²³ Текст је прво пронађен у трећем тому већ помињаних Франклинових сабраних дела, у поглављу „*Spekulative Sätze*“: В. Franklin, *Sämmtliche Werke*, 3. Band, Dresden, 1780, 31.

коментатор, међутим, олакшао је посао у огромној мери. Уз горњи наслов спустио је фусноту са следећим објашњењем:

Doktor Franklin gab vor vielen Jahren den *Pensylvanischen Almanach* genannt: *Der arme Richard (Saunders)* heraus, und füllte ihn mit verschiedenen Sentenzen und Sprüchwörtern an... Er sammelte endlich alle diese Sentenzen und Sprüchwörter, oder wenigstens die vorzüglichsten davon und rückte sie in obige allgemeine Vorrede ein...²⁴

Дакле, сад смо већ имали и траг како се тај календар, тј. алманах могао стварно звати, што потом и није било тешко експлицитно установити. У америчкој културној историји он је остао познат под именом *Poor Richard's Almanack*; Франклин га је издавао под псевдонимом Richard Saunders. Први пут је штампан у децембру 1732. као издање за 1733.²⁵ Иако је садржавао све што је било уобичајено за публикације календарског типа, он је остао упамћен пре свега као антологија Франклинових максима и поука.²⁶ После четврт века издавања Франклин ће их сабрати на једно место, у оквиру другачије књижевне форме. Ево како он сам о томе говори у својој аутобиографији (у преводу Чедомиља Мијатовића):

Године 1732. ја сам први пут штампao свој алманах потписавши се Ричард Сандерс (Richard Saunders); издавао сам га кроз некаквих двадесет и пет година, а постао је познат под називом *Алманах сиромаша Ричарда (Poor Richard's Almanac)*. Настојао сам да га начиним и забавним и корисним, те је стога нашао тако добру прођу, да сам зарадио лепих новаца, продајући годишње скоро по десет хиљада комада. Опазивши да га сваки чита, и да једва које место у провинцији да је било без њега, сматрао сам да ће бити добро да кроз тај календар уносим што више наставе у прости свет, који тешко да је какву другу књигу и куповао. Стога сам сва празна места између знаменитих дана у календару испуњавао пословицама, поглавито таквим које су препоручавале вредноћу и штедљивост, као пут којим се долази до имућности, а кроз то и до врлине; јер за човека који је у материјалној оскудици много је теже да се свагда часно и поштено понаша или, како каже једна од оних пословица: Тешко је празној врећи да стоји право.

Те пословице, које су садржавале мудрост многих векова и многих народа, ја сам скупио у једну целину, у једну беседу коју је један мудар старац тобож говорио народу, искупљеном приликом једне лицитације; ту сам беседу штампao као неку врсту предговора алманаху за годину 1757.²⁷

²⁴ Ibid.

²⁵ Наслов тог првог алманаха иде овим редом: *Poor Richard, 1733. : an Almanack : for the Year of Christ 1733*, после чега одмах следи и готово цео програм садржаја. Видети: <http://library.thinkquest.org/22254/pra2.htm>, приступ 26. 12. 2013.

²⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Poor_Richard%27s_Almanack, приступ 26. 12. 2013.

²⁷ *Живот Бенџамина Франклина*, 137-138.

Овде смо већ на прагу библиографске информације која нас занима: како се зове оригинални Франклинов текст који је до немачког читаоца стигао под насловом *Das Mittel reich zu werden...* Ту се међутим поново сусрећемо с библиографским недоследностима и необавезујућим обичајима карактеристичним за оно време. Наиме, Франклин је ово своје дело, како је утврђено после опсежнијих истраживања, изворно објавио као *Father Abraham's Speech* и то 1758. године²⁸: овај отац Абрахам је управо тај „мудри старац“ којег он спомиње у горњем цитату (мислим да није случајно одабрано име старозаветног патријарха). Но, после извесног времена овај наслов је замењен, у разним прештампавањима, једним можда функционалнијим: то је *The Way to Wealth*, под којим је и стекао, како ћемо видети, светску славу. Судићи према доступним каталозима и према Франклиновој библиографији коју је издао 1889. Пол Л. Форд,²⁹ *Father Abraham's Speech* први пут се као *The Way to Wealth* појавио 1774, али не на тлу Америке, него у Енглеској, у Лондону, из чега би следило да је до те најбитније промене дошло при преношењу с једног на други континент. Овај Франклинов текст је тако постао и познат искључиво под овим другим насловом, чија је пуна варијанта: *The Way to Wealth as clearly shown in the Preface of an old Pennsylvania Almanack, intituled Poor Richard improved*; поменути Франклинов библиограф под њим, као релевантним за корисника, наводи чак и она издања са првобитним насловом *Father Abraham's Speech*.³⁰

Из овога је јасно да је немачки превод, судећи по блискости са овим насловом штампаним у Енглеској, сачињен са једног од тих европских издања. Колико се могло дознати, на немачки је ово дело преведено и објављено први пут 1771. као *Merkwürdiger americanischer Haushaltungs Calender*³¹, али под препознатљивим и за нас релевантним насловом *Das Mittel reich zu werden* појавило се 1777, и то у Бечу³², што је врло битно, због значаја овог града за српску културну историју: Срби су се с овим

²⁸ Потпун наслов је подугачак: *Father Abraham's Speech to a great Number of People, at a Vendue of Merchant-Goods: in Answer to the following Questions: Pray, Father Abraham, what Think You of the Times? Won't These Heavy Taxes Quite Ruin the Country? How Shall We be Ever Able to Pay Them? What Would You Advise Us to Do? / introduced to the Publick by Poor Richard, a famous Pennsylvania Conjurer and Almanack-Maker* (Boston, [1758]). Ово издање имало је и неколико додатних текстова (поднаслов: ... *to which are added seven curious Pieces of Writing*) углавном без неке дубље везе са основним текстом.

²⁹ P. L. Ford, *Franklin Bibliography: a list of books written by, or relating to Benjamin Franklin*, Brooklyn, 1889, јединица бр. 109.

³⁰ Ibid., јединице бр. 107 и 108.

³¹ Податак нађен у бази World Cat, OCLC number 742196748.

³² Пун наслов: *Das Mittel reich zu werden, deutlich erwiesen in einer Vorrede eines alten Almanachs aus Pennsylvanien. Die sich betittelt: Der vormals arme nun wohlhabende Richard*, Wien, 1771. Из пронађеног каталожског описа је тешко докучити да ли је објављено под Франклиновим именом или не.

Франклиновим делом могли најраније упознати баш на овај начин. А ево зашто је све то важно. Вујић није преводио макар шта. Франклинов библиограф о овоме делу пише овако:

Originally printed in Poor Richard for 1758, it was quickly reprinted in separate form, and under the titles of *Father Abraham's Speech*, *The Way to Wealth*, and *La Science du Bonhomme Richard* it has proved itself one of the most popular american writings. Seventy editions of it have been printed in English, fifty six in French, eleven in German, and nine in Italian. It has been translated in Spanish, Danish, Swedish, Welsh, Polish, Gaelic, Russian, Bohemian, Dutch, Catalan, Chinese, Modern Greek and phonetic writing. It has been printed at least four hundred times, and is to-day as popular as ever.³³

Док Јоаким Вујић није дошао на идеју да преведе *Das Mittel reich zu werden* и 1829. године га изда, ово је дело имало, судећи према Форду, већ скоро стотину издања на разним језицима, а касније, до времена настајања те библиографије, као што се да видети из његовог бројања, и више (занимљиво би било побројати сва која су изашла до овог тренутка, јер се још увек издаје!), са најмање 400 прештампавања у том тренутку (ту су вероватно укључена и несамостална издања). Другим речима, Вујић је одабрао најпопуларније америчко дело, које се у Европи преводи и прештампава и пре но што се сам родио, што значи – има глобалну признатост и славу. Дакле, ако је Вујић често умео за предлошке својих драмских радњи узимати, са познијег становишта, другоразредна средњоевропска остварења – уосталом, наша публика још није била потпуно зрела за она најозбиљнија – превођењем овог и пре и после њега чувеног Франклиновог списа погодио је у средиште актуелности и квалитета. Можемо, наравно, зажалити што је и овај пут избегао да наведе и аутора, јер би то имало приличног значаја за пионире изучавања српских културних кретања у општесветским токовима.

Ако промотримо, међутим, структуру књиге *Истино и веројатно средство обогатити се и своју кесу пунити*, видећемо да тај прослављени, и Вујићем на српски преведен спис *Father Abraham's Speech* (тј. *The Way to Wealth*), није и једини: после њега следе још три, непознатог порекла и ауторства као што је био и овај. То су редом, онако како их је Вујић насловио: *Добри совет за једног младог рукоделца* (занатлију), *Нужна напоминанија за оне који ради јесу да се обогате*

³³ P. L. Ford, XXIX-XXXI. При првом библиографском опису, уз јединицу 107, он ће оставити и коментар који се тиче (не)успешности прикупљања свих издања овог дела „... which has been oftener printed and translated, I believe, than any other work from an american pen. Enjoying such a great popularity, it has been simply impossible to find and note all the editions, and the present titles are only offered as a basis for some future list. Many of them are without date, place, or printer, so as to render their classification and finding of great difficulty.“

и *Средство кесу свега света пунити*. Они су доста краћи и заједно заузимају двоструко мање страна него први текст. Логично би било претпоставити да су и ови додатни текстови Франклинови, тим пре што су тематски слични, мада не би било изненађење и да су сабрани са разних страна и стављени у једне корице, како се то најчешће и радило. Међутим, Вујић нам је, за разлику од првог текста, веома отежао идентификацију извора, стављајући у поднаслову два од ова три преостала време кад су настали: први је, по њему, „писан лета 1821“, други 1823, док за трећи није навео ништа. Наравно, то би био разлог да се помисли да не припадају Франклину, који је умро 1790, што би проналажење оригинала веома отежало. Ипак, ко је упознат с Вујићевим мистификацијама, морао би на првом месту посумњати у информације које он износи, и ипак покушати сва три текста пронаћи на једном извору, и то баш можда негде у близини првог, разуме се, такође на немачком. Прегледање поменутих сабраних Франклинових дела на немачком одмах је дало резултата: и ови текстови заиста јесу његови, али као да Вујић није преводио отуд, него с неког другог издања. Биће да је то једно од оних која су доносила искључиво краће саставке, а вероватно се ради о издању које се појавило 1817. у Бечу (што је и најлогичније због близине Беча Будиму, где је Вујић штампао своја дела и због непрестане отворене српске културне комуникације ова два средишта) под насловом *Benjamin Franklins Kleine Schriften im Auszuge*, са карактеристичним поднасловом *Der arme, wohlhabend gewordene Richard, oder unfehlbares Mittel reich zu werden : mit mehreren andern kleinen Aufsätzen*. У овој је књизи распоред текстова идентичан Вујићевом: 1/ *Der arme, wohlhabend gewordene Richard, oder unfehlbares Mittel reich zu werden* (= *Стару добру Вуја, или средство обогатити се*) 2/ *Guther Rath an einen jungen Handwerker* (= *Добри совет за једног младог рукоделца (занатлију)*) 3/ *Nöthige Winke für diejenigen die gern reich werden möchten* (= *Нужна напominанија за оне који ради јесу да се обогате*), 4/ *Ein Mittel, aller Welt Beutel zu füllen* (= *Средство кесу свега света пунити*). Треба овде додати да није цела ова књига преведена: она садржи још 14 краћих текстова које је Вујић занемарио, можда зато што су тематски хетерогени: књижница коју је он на свој начин саставио свакако је с те тачке гледишта конзистентнија. Што се тиче горепомнутих Вујићевих датирања настанка ових текстова, ради се о заматању трагова, тј. потурању, највероватније, датума настанка превода. У немачком тексту испод наслова другог текста стоји година 1748, а испод трећег 1736. После овога није било тешко пронаћи ни праве, енглески писане изворнике. То су: *Advice to a young tradesman*, *Necessary hints to those that would be rich* и *The way to make money plenty in every man's pocket*, са истоветним датирањима прва два. Индикативно је да је редослед ових

текстова у енглеском издању из 1806. које сам пронашао³⁴ исти као и у немачком, и потом Вујићевом преводу, што значи да је успостављен и хронолошки континуитет превођења и поклапање распореда грађе од енглеског преко немачког до српског.

А како су Вујићеви савременици и каснији српски библиографи доживљавали ово занемарено дело? Колико ми је познато, први је на њега обратио пажњу један од првих озбиљних српских библиографа Антоније Арнот у свом часопису *Српска новина или магазин за художество, књижевство и моду*. Од броја 50 првог годишта (1838), идући, у својој сталној рубрици „Српско писатељство“, за Вујићевом аутобиблиографијом из *Животоописанија*, он је објављивао списак његових дела, и у следећем броју стигао и до књиге о којој је овде реч. Уз опис, онакав каквог га даје Вујић, он у загради додаје и важну опаску: „прев. сь Енглез.“ Очигледно је Арнот сматрао да ово није Вујићево оригинално дело, али откуд је знао да је у питању превод с енглеског, нисам сигуран, сем ако и њега није логички привукао поднаслов с помињањем „пенсилванског календара“ (претпостављам да је имао књигу у руци); иначе не верујем да би пропустио да помене правог аутора.³⁵ Исти опис даће и Јован Суботић у 58. свесци *Летописа Матице српске*,³⁶ такође тврдећи да се ради о преводу с енглеског, и то следећи баш Арнота. Наредни библиографски спомени ове књиге вратиће се корак уназад: Шафарик³⁷, Новаковић³⁸ и КНБС³⁹ наводе Вујића као аутора, без икаквог наговештавања да се ради о преводу.

И на концу, да не бисмо оставили Јоакима Вујића само у улози преводиоца, јер је он увек, као што знамо, стављао свој ауторски печат, бацимо и један скроман текстолошки – мада то није почетна сврха овог рада – поглед на *Истино и веројатно средство обогатити се*, не бисмо ли нашли његов оригиналан удео. Најпре упада у очи његово

³⁴ B. Franklin, *The complete works in philosophy, politics and morals*, vol. 3, London, 1806, 453-468.

³⁵ Као што је знао оно што Вујић није рекао – нпр. да је *Млади Робинзон* Кампеово дело – Арнот је умео да препозна и друге изворне ауторе. Наводећи библиографски Вујићеву немачки писану биобиблиографију (*Kurze Biographie des Herrn Joachim Vuitch neuesten Illyrisch-Serbischen Schriftstellers*, Pesth, 1826), дао је напомену о једном делу које Вујић у њој наводи као свој још необјављен рукопис под називом *Dissertatio brevis ac sincera de gente serbica perperam Rascianica dicta...*, откривајући читалаштву како је књига истог наслова одавна изашла у Бечу 1790: „Достоверно знам да је сочињеније агента придворног Керестури... Нека ми мила љубов Вујићева опрости што овде то примечавам“.

³⁶ *Књижевство: сербска библиографија оть године 1829 до 183...*, Сербскій летописъ, год. 16, књ. 58, св. 3, 1842, 132.

³⁷ P. J. Šafařík, *Geschichte des serbischen Schriftthums*, Prag, 1865, бр. 599.

³⁸ С. Новаковић, *Српска библиографија за новију књижевност: 1741-1867*, Београд, 1869, бр. 733.

³⁹ *Каталог књига на језицима југословенских народа 1519-1867*, Београд, 1973, бр. 396.

ауторско уживљавање у лик Ричарда Сандерса као изворног потписника тобожње беседе старца Абрахама (назовимо га коначно Аврам, према сопственом старијем преводилачком предању). Његово име заменио је својим, конструисаним од сопственог презимена, што му је, можебити, према српском обичају био и надимак, те је тако *Roog Richard* преко немачког посредника постао Стари добри Вуја. Утисак је тим јачи што се у већем делу тог текста, кроз Аврамова уста – којег је Вујић, да српска маска буде колоритнијег локалног израза, преобукао у чича Обрена! – о старом Вуји говори у трећем лицу као медијуму економске мудрости: мора бити да је наш списатељ уживао, у позоришном маниру, што се тако појавио као лик уваженог беседника у сопственој представи и нашао у супериорној улози мудраца чије се речи цитирају. Међутим, он се није зауставио на стандардном преименовању ликова, него се дао и на тумачење Франклина, што је његов особит допринос. Осетивши као неопходно да нека места додатно разјасни својим искуством, он се овај пут није хтео мешати у основни текст, него је саставио опсежне фусноте, у којима одзвањају очигледно и сопствене невоље, а теме су бескрајни судски процеси, бездушни кредитори и саможивост ондашњег женскиња.⁴⁰

Велики Бенџамин Франклин, скривен под нешто мањим Вујићевим шињелом, морао је још мало сачекати да са својим Ричардом отворено и без маскарале стигне до српског језика. Први ће за то заслужан бити Филип Христић (1819-1905), који ће у првом годишту свог календара *Шумадинац* (за 1851. годину) објавити текст *Наука добричине Ришара или Пут к срећи*.⁴¹ Он није имао намеру да сакрива ауторство, обелоданио га је у фусноти уз наслов, уз краћа обавештења о писцу, а текст је превео,

⁴⁰ Вујићева горка тирада у једној од тих фуснота свакако је леп допринос историји женске неравноправности. Док чича Обрен објашњава како су вино и жене многе упропастиле, Вујићев ауторски глас додаје: „Овде разумевамо оне бесне жене које раскоштва чине, то јест у млеку и белом вину купају се, пак сваке недеље морају експрес, макар му како било, што то ново на себе метнути; а сваког господског празника без икаквог изговора от верха главе до пете нове с различити драгоцени на врату и перстима шмукове имати. Оне не бране да се мужевма црева по земљи вуку и макар би им се мужеву до ушију позадуживали и у дуг позаплетали, то опет зато тако како што оне из њиовог упорства и гордости хоћеју, мора да буде. К тому јоште када се оне налижу и нацмакају с белилом и руменилом, то онда и не гледе на њиове мужеве, него се бече и горде, како год гордељиве гуске, а сиромаси бедни липл поцл дулосаси Симандли мужеву морају пред њима со страхопочитанијем на колени клечати и у skut хаљине њиове љубити, после собу лепо наместити и почистити, фруштук преправити и донети, њи’ со страхопочитанијем нежно обући, и свако возможно угожденије чинити им.“

⁴¹ *Наука добричине Ришара или Пут к срећи*, Шумадинац: народный календарь, съ разнымъ поучительнымъ и забавнымъ предметима: за просту годину 1851, Београд, [1850], 26-33. Занимљиво је да је у његовој преводилачкој интерпретацији нагласак стављен на духовни квалитет: „Средство обогатити се“ код њега је схваћено као „Пут к срећи“.

судећи по облику „Ришар“, с француског.⁴² Потом се дуго ништа није чуло о овоме, све док Алекса Н. Спасић није, у оквиру своје књиге *Франклин, економист*, објавио сопствени превод овог дела.⁴³ Пишући о Франклину у предговору свог превода његове аутобиографије, Чедомиљ Мијатовић је, рекавши да се она сад први пут појављује на српском, указао на овај Спасићев превод као на „добру – управо најбољу каква се могла дати – пробу о Ђенију Франклинову, давши нам превод његовог маленог, али славног списа *Беседа оца Аврама*, а уз то и кратку биографију великог Американца“.⁴⁴ Мијатовић очигледно није знао за Христићев превод, а на Вујићев сигурно није наишао, јер верујем да би га препознао. Ипак, он му је дао посредну похвалу, истичући вредност тог дела и Франклинову светску славу.

Вујићев текст је пример ретроактивног дејства, попут неексплодиране бомбе: малог домета у своје време, он је проговорио другачијим језиком тек далеким потомцима. Као какав ископан стари сребрњак, вреднији је будућем проналазачу но ономе ко га је ту скрио. Често се каже да је радост откривања у ствари радост тражења, путовања к открићу. Неочекивано, она се јавља и тамо где би мало ко шта имао тражити, у једном скоро непримећеном делу. Онај што је готово два века лежао међу нама без знака живота, оживео је кад се сазнало како се заиста зове. На сцени свог интелектуалног животоописанија Вујић је постављао најчешће ликове под маскама, сваку са његовим сопственим образом; ко би рекао да једна од најспореднијих, која је једва провиривала иза завесе, крије име толико велико да крај њега нико други и не мора да буде на бини?

И, после оволико времена познанства с њим, треба ли сумњати да се Јоаким Вујић још увек игра са нама?

Жарко Војновић

Кључне речи: Јоаким Вујић, *Истино и веројатно средство обогатити се и своју кесу пунити*, Бенџамин Франклин, *The Way to Wealth*, превод, оригинал

⁴² На француски је дело преведено под насловом *La Science du Bonhomme Richard* и објављено у Паризу први пут још 1777. године.

⁴³ А. Н. Спасић, *Франклин, економист*, Београд, 1873.

⁴⁴ *Живот Бенџамина Франклина*, IV.

Žarko Vojnović

BENJAMIN FRANKLIN INCOGNITO AMONG SERBS:
NEW MASK OF JOAKIM VUJIĆ

Joakim Vujić's book *Истино и веројатно средство обогатити се и своју кесу пунити* (*Istino i verovatno sredstvo obogatiti se i svoju kesu puniti*, Buda, 1829) was so far little noticed in serbian book and literature history. It was found, however, that it is not his original text, but translation of famous Benjamin Franklin's *Father Abraham's Speech* (widely known as *The Way to Wealth*), which was translated by then in many world languages. Paper also deals with Franklin's presence in serbian culture of the 19th century.